

PLATON

(M.Ö. 427-347)

Antik Yunan düşünürü Platon (Eflatun), Batı'nın siyasal felsefesinin ve bunun yanı sıra etik ve metafizik düşünce tarzımızın büyük kısmının başlangıç noktasını temsil etmektedir. Bu konular hakkındaki düşünceleri 2.300 yılı aşkın bir süredir okunup incelenmektedir. Dolayısıyla Platon, Batı düşünce sisteminin büyük "babalarından biri olarak karşımıza çıkmaktadır.

Seçkin bir Atinalı aileye mensup olan Platon, M.Ö. 427 dolaylarında doğdu. Gençlik çağında sonradan arkadaşı ve ustası olan ünlü düşünür Sokratesle tanıştı. Yetmişine gelmiş Sokrates M.Ö. 399'da dinsizlik ve Atina gençliğini yozlaştırmak gibi oldukça belirsiz suçlar nedeniyle yargılanıyordu. Sokrates mahkum edildi, ölüm cezası aldı ve cezası infaz edildi. "Tanıdığım bütün insanların en akıllısı, en adili ve en iyisi" diye nitelendirdiği Sokrates'in öldürülmesi Platon'un demokratik devletten hoşlanmamasına yol açtı ve bu duyguyu hep korudu.

Sokrates'in ölümünün üzerinden fazla zaman geçmeden Platon Atina'yı terk etti ve on-on iki yılını yabancı ülkelere seyahatle geçirdi. M.Ö. 387 dolaylarında Atina'ya döndü ve burada dokuz yüz yıl boyunca faaliyetini sürdüren bir okul -Akademia- kurdu. Platon hayatının son kırk senesini Atina'da, felsefe öğretirken ve felsefe yazıları yazarak geçirdi. En ünlü öğrencisi; Platon altmış, kendisi ise on yedi yaşındayken Akademi'ye gelen Aristoteles'ti. Platon M.Ö. 347'de, seksen yaşında öldü.

Platon çoğu siyasi ve ahlaksal sorunsallar üzerinde, ama aralarında metafizik ve tanrıbilimle ilgili olanlarının da bulunduğu, otuz altı kitap yazdı. Bu eserleri birkaç kısa cümleyle özetlemenin mümkün olmadığı açıktır. Yine de, düşüncesini fazlasıyla basitleştirme riskini göze alarak; Platon'un ideal toplum kavramını anlattığı, en ünlü kitabı "Cumhuriyet"te (República) ifade edilen temel siyasi düşünceleri özetlemeye çalışacağım.

"En iyi devlet şekli" der Platon, "aristokrasidir". Fakat burada sözünü ettiği babadan oğula geçen aristokrasi, ya da monarşi değil, "değerlerin, liyakatin aristokrasisi" yani; devletteki en iyi ve en akıllı insanların ülke yönetiminde olmasıdır. Bu kişiler yurttaşların oyuyla değil, ülkede yaşayan herkesin katılımıyla seçilmelidir. Halihazırda yönetici, yani "gardiyan" (koruyucu) sınıfında olanlar, yeni kişileri yalnızca sahip oldukları değerlere bakarak aralarına almalıdır.

Platon, erkek ya da kadın herkese, gardiyan sınıfın üyesi olmak için uygun özellikler taşıdıklarını gösterme fırsatının verilmesi gerektiğine inanırdı. (Platon, iki cinsin temelde eşit olduklarını savunan ilk ve uzun bir süre de hemen hemen tek büyük düşünürdü.) Fırsat eşitliğini

güvenceye almak amacıyla, bütün çocukların devlet tarafından yetiştirilmesini ve eğitilmesini savunurdu. Çocuklar öncelikle iyi bir beden eğitimi almalıydılar; ama müzik, matematik ve diğer akademik disiplinler de ihmal edilmemeliydi. Belli birkaç kademedeki kapsamlı sınavlardan geçmeliydiler. Daha az başarılı olanları toplumun ekonomi alanındaki faaliyetleriyle uğraşmalı, daha başarılı kişiler ise daha yüksek öğrenim almalıydılar. Bu öğrenim sadece normal akademik konuları değil, "felsefeyi" de içermeliydi, ki burada Platon metafizik doktrinlerinden söz etmektedir.

Otuz beş yaşına geldiklerinde teorik ilkelere ustalaşmış olduklarını kanıtlayanlar, uygulamaya yönelik bir on beş yıllık eğitim daha alacaklardır. Gardiyan sınıfa katılmaya, yalnızca edindikleri kitabi bilgileri gerçek hayata uyarlayabilenler hak kazanacaktır. Dehası sadece halkın refahıyla ilgili konuların kişisel öncelikleri olduğunu açıkça gösterebilen kişiler "gardiyan" olabileceklerdir.

Gardiyan sınıf üyeliği herkese pek cazip gelmeyebilirdi. Gardiyanlar varlıklı olmamalıydı. Kendilerine sadece içinde yaşayabilecekleri kadar kişisel mülk verilecek, toprak ya da ev sahibi olamayacaklardı. Sabit (ve çok yüksek olmayan) bir gelire hak kazanacaklardır, mülkiyetlerinde altın ve gümüş bulunmayacaktı. Gardiyan sınıf üyelerinin aile sahibi olma hakları yoktu, birlikte yiyip içecekler ve eşleri de ortak olacaktı. Bu filozof -kralların kazanacağı ödül maddi refah değil, halka hizmetin getirdiği doyum olmalıydı. Platonun ideal cumhuriyet anlayışı kısaca böyleydi.

"Cumhuriyet" yüzyıllar boyu çok okunmuştur. Ancak, burada savunulan siyasi sistemin hiçbir gerçek sivil yönetim tarafından model alınmadığı da belirtilmelidir. Platon'dan günümüze kadar geçen sürenin büyük kısmında Avrupa devletlerinin çoğu, kalıtsal monarşilerle yönetilmiştir. Yahut geçmişte, bazı devletler demokratik yönetim şekillerini benimsemişler, askerlerin, Hitler ve Mussolini gibi demagog tiranların yönetiminde olduğu durumlar da vardır. Bu yönetim şekillerinden hiçbiri Platon'un ideal cumhuriyetine benzemez. Platon'un kuramları herhangi bir siyasi parti tarafından benimsenmemiş ya da Karl Marx'ın kuramlarının olduğu gün, bir siyasi hareketin temelini oluşturmamıştır. O halde Platon'un eserlerinin saygıyla anılmakla birlikte, pratikte tamamen göz ardı edildiği sonucuna mı varmalıyız? Sanmıyorum.

Avrupa'da hiçbir sivil yönetimin doğrudan Platon modeliyle oluşturulmadığı bir gerçektir; bununla birlikte ortaçağ Avrupası'nda Katolik kilisesinin konumu ve Platon'un "gardiyan sınıfı" arasında bir benzerlik vardır. Ortaçağ kilisesi, üyelerinin hepsi resmi felsefe konusunda eğitilmiş olan, daimi bir seçkin kitesinden oluşmuştu. Ülke olarak, (kadınlar bu kapsama alınmamakla birlikte) bütün erkekler, ailevi geçmişlerine bakılmaksızın din adamı olmaya

uygun sayılırlardı. Yine ilkesel olarak, din adamlarının aileleri olmazdı ve kendilerini yüceltme isteğine değil, başında bulundukları cemaati düşünmeye yönelmeleri hedeflenmişti.

Platon'un fikirleri Birleşik Devletlerin yapışını da etkilemiştir. Amerikan anayasa kurultayının birçok üyesi Platon'un siyasal düşüncelerine aşınaydı. Elbette ki Birleşik Devletler anayasasının, halk iradesinin belirlenmesi ve etkin kılınması için bir yöntem olması hedeflenmişti. Ama aynı zamanda, halkı yönetecek en akıllı ve iyi insanların seçimi için de bir yöntem olması da bekleniyordu.

Platon'un önemini değerlendirirken karşılaşılan güçlük, çağlar boyu süren etkisinin; geniş ve yaygın olmasının yanı sıra, kolayca fark edilemeyen ve dolaylı bir nitelik taşımasıdır. Siyasal kuramlarına ek olarak, etik ve metafizik konularındaki irdelemeleri kendisinden sonra gelen pek çok düşünürü etkilemiştir. Elimizdeki listede Aristoteles'ten oldukça düşük sıralarda yer almasının belli başlı nedeni, Aristoteles'in düşünürlüğü'nün yanı sıra önemli bir bilim adamı da olmasıdır, öte yandan Platon, Thomas Jefferson ve Voltaire gibi düşünürlerin üzerinde derecelendirilmiştir; çünkü bu iki kişinin siyasi alanda vermiş oldukları eserler dünyayı yalnızca iki ya da üç yüzyıldır etkilemektedir, Platon'un etkisi ise yirmi üç yüzyıldan fazla bir zamandır sürmektedir.

Kaynak: Michael H. Hart, Dünya Tarihine Yön Veren En Etkin 100, Neden Kitap Yayıncılık, İstanbul, 2008, s. 204-207.